

A választói rendszerekről.

választási rendszerek matematikai megvitatásával már igen sokan foglalkoztak, de mindenki más, vitásnál vitásabb pontból indult ki, úgy hogy végleges megegyező eredményt nem érthettek el. Az ily problémák tárgyalásánál a legnehezebb, de a legfontosabb is a kérdés formulázása: ettől függ minden. Ha vitatni akarjuk azt, hogy melyik a jó vagy a rossz választói rendszer, tisztázni kell azt, hogy mit nevezünk jó vagy rossz rendszernek, még pedig olyképen, hogy tételünk általánosan elfogadható legyen. Ha valamely különleges definícióból indulnánk ki, úgy járnánk, mint a matematikusok egész serege: Mansion, Massau, Rouyer, Meyer, Havret és még sok más, kik mind különböző eredményre jutottak.

A fősúlyt egy oly kiindulási pont keresésére kell fektetnünk, melyet a parlamentarizmus minden híve kénytelen legyen elfogadni. Nem fogunk itt emberi jogokról, egyenlő, általános, titkos és községenkénti szavazati jogról beszélni: ezek a fontos, életbevágó kérdések nem képezhetik száraz matematikai tanulmány tárgyát. A világosság azonban, melyet a választási kérdésekre szándékozunk vetni, mégis az elnyomott többségek érdekét van hivatva szolgálni.

Jelenleg e tárgyalásnál csak különböző pártú szavazatokat veszünk tekintetbe és választandó képviselőket, tekintet nélkül arra, hogy e szavazatok egyenlő vagy többes jog, cenzus vagy általános jog révén jöttek létre. Mint jeleztük, annak a tárgyalása máshová tartozik. A parlamentarizmus alapelve a többség döntési joga, még pedig nemcsak a parlamentben, hanem annak létrehozásánál is, különben minden választás fölösleges volna. Szükséges tehát, hogy a parlament többsége mögött mindig föltétlenül az országban leadott szavazatok többsége álljon. Aki ezt az elvet nem fogadja el, azt nem tekinthetjük a parlamentarizmus hívének, azt e vitából nyugodtan kizárhatjuk: a többségi elv ellenségei nem hivatottak a választási rendszerek meg-

vitatására. Induljanak ki más kezdő pontból, keressenek szemfényvesztő rendszereket, melyek egyesek, vagy bizonyos kisebbség uralmát minden áron biztosítják, s amellet a népre mégis a parlamentarizmus benyomását teszik. Mi ez úton őket követni nem fogjuk.

Ha sikerül tételünkből minden újabb önkényes föltételezés nélkül a különböző választói rendszereket letárgyalni, akkor az elért eredmény a parlamentarizmus minden hívét kötelezi.

A választási rendszer tehát olyan legyen, hogy a parlament többsége mögött bármily körülmények között föltétlenül a szavazatok többsége álljon.

Ha ebben megállapodtunk, akkor a kérdés megoldása már kizárólagosan a matematikus feladata.

A választói rendszereket két csoportba oszthatjuk: az egyes választói rendszerek és a lajstromos rendszerek csoportjába.

Az egyes választói rendszerekben a kerületekbe osztott országban, kerületenként egy képviselő választatik meg. Ha több párt áll egymással szemben s egy párt sem érte el az abszolút többséget, akkor a legtöbb helyen pótválasztás történik a két legerősebb párt jelöltje közt; néhol azonban már a viszonylagos többség is elegendő. A választókerületek rendesen egyenlőtlen számú szavazóval bírnak; ami az egyes választórendszerekben magában véve elegendő arra, hogy tételünkkel ellenkezésbe hozzon. Képzeljük el a többséget néhány nagy kerületbe tömörítve, a kisebbséget több kis kerületbe: ily körülmények közt a parlamentben a kisebbség fog többséggel rendelkezni. A kerületek egyenlőtlensége által a szavazatok egyenlősége teljesen illuzóriussá válik. Rosszabb minden plurális választói jognál az, ha vannak kerületek, melyek 100 szavazóval és olyanok, melyek 10.000 szavazóval bírnak: az első kerület szavazói akkor a másikei ellenében százszoros szavazattal rendelkeznek. Az egyenlő választójog megkövetelné a kerületbeosztás gyakori megújítását. Az abszolút egyenlőség persze nem vihető keresztül, törvénybe iktatandó volna azonban ily rendszerekben a megengedett maximális eltérés, talán 10%. Ha valahol ennél nagyobb eltérés mutatkoznék, akkor a törvény új kerületbeosztást rendelne el.

Vizsgáljuk meg az egyes választói rendszert annak legtökéletesebb alakjában, melyben a kerületek egyenlő számú szavazóval bírnak. A következő példa mutatja, hogy még ez esetben sem képes e rendszer biztosítani a többség érvényesülését.*) Legyen egy ország 30

*) Hosszas levezetések helyett csak egyszerű példákkal fogjuk igazolni az egyes esetekben, hogy a kérdéses rendszerek tételünknek nem felelnek meg föltétlenül.

kerületre osztva, kerületenként 10.000 szavazóval, s két párt álljon egymással szemben: *A* és *B*.

1. Legyen az országban 10 oly kerület, melyek mindegyikében a szavazatok megoszlása a következő:

A pártra esett szavazatok: 1000, *B* pártra: 9000.

Más húszy oly kerület, melyek mindegyikében a szavazatok megoszlása:

A pártra esett szavazatok: 5100, *B* pártra: 4900.

Az *A* párt tehát összesen 112.000 szavazatot és 20 képviselőt kapott, a *B* párt 188.000 szavazatot és 10 képviselőt. Tehát dacára annak, hogy 76.000 szavazattöbbséggel rendelkezett, mégis kisebbségben került a parlamentbe.

E rendszereknél minden a megoszlástól függ; más csoportosítás, pl. egyenletes beosztás mellett az *A* párt egyetlen kerületet sem kapott volna.

Ha több párt áll egymással szemben, akkor még különösebb eredmények fordulhatnak elő, például hogy a legerősebb párt egyáltalán nem jutna képviselőre. Számtalan példát lehetne felhozni arra, hogy az egyes választórendszer a gyakorlatban is a leghibásabb eredményeket hozta létre. Itt csak az 1907-iki német választásokat említjük meg, melyek főbb eredménye:

Pártok	Szavazatok	Megv. képvis.	Képv. arányi, rendsz.
2. <i>A</i>	3 256.000	43	115
<i>B</i>	2.275.000	101	80
<i>C</i>	1.655.000	56	58
<i>D</i>	1.070.000	59	38
<i>E</i>	310.000	20	11
Összesen ...	11,260.000	397	397

E számok eléggé világosan beszélnek. Mint láttuk az 1. példából, az egyes választói rendszerek nem biztosítják föltétlenül a többség uralmát, eredményük a véletlen megoszlástól, vagy inkább az önkényes, úgynevezett választási geometriától függ. Miután ezen nem segíthetünk, nem marad más hátra, mint egyszerűen elvetni az egyes választói rendszereket s a lajstromosakra térni át.

A lajstromos rendszerekben a kerület választói nem egy, hanem több képviselőt választanak egyszerre, nem is egyes képviselőkre, hanem pártlajstromokra szavaznak.

E rendszereket is két csoportba oszthatjuk: az egyszerű és az aránylagos rendszerek csoportjába. Az egyszerű lajstromos rendszereknél a pártok listákat jelölnek, s ezekre történik a szavazás. Amely párt listája az abszolút többséget nyerte el, az a lista teljességében megválasztottnak tekintetik; néhol már a viszonylagos többség is ele-

gendő erre, másutt meg abszolút többség hiányában pótválasztás van a két legerősebb lista között. Kis országokban, ahol az ország egy kerületből áll, e rendszer föltétlenül biztosítja a többség érvényesülését a parlamentben.

Nagyobb országokat, melyekben egy kerület esetén a választóknak száz vagy több száz nevet tartalmazó listákra kellene szavazni, ami kivihetetlen, kerületekre vagyunk kénytelenek osztani. Ez esetben ugyanott vagyunk, mint az egyes választások esetén.

Térjünk vissza az 1. példára azzal a különbséggel, hogy most kerületenként 10 képviselő legyen választandó. Eredményül kapjuk azt, hogy a kisebbséget képező *A* párt 200 taggal, a többséget képező *B* párt ellenben csak 100 taggal lesz a parlamentben képviselve. Tehát le kell mondanunk az egyszerű lajstromos rendszerekről is, amit annál szívesebben tehetünk, mert az egyszerű lajstromos rendszernek még egy kerület esetén is nagyon megfontolandó következményei vannak.

Legyen például egy kisebb ország két pártra oszolva:

A 505.000 szavazat

B 495.000

végeredményben az *A* párt listája teljesen megválasztatik, a 495.000 szavazattal bíró ellenpárt egyáltalán nem jut képviselőhez. Pedig a kisebbségek képviselője mindig hasznos. Vannak úgynevezett kisebbségi feladatok: ellenőrzés, a többség határozatainak enyhítése, előkészítése későbbi többségek uralmának és még sok más. A kisebbségek képviselője nélkül a választók néhány százalékkal való megszorodása vagy kisebb eltolódások révén az ország az egyik véglet ellenőrizetlen kormányzásából a másikba esnék át; ez az instabilitás, ez a labilis egyensúly semmi esetre sem kívánatos.

Tételünk megoldását ezek után már csak az arányos rendszertől várhatjuk. E rendszerek célja az, hogy minden párt a reá esett szavazatok arányában legyen képviselve a parlamentben.

A fenti német példára alkalmazva, 397 képviselőt választott 11,260.000 szavazó, tehát körülbelül 31.600 szavazatra jut egy mandátum. A 2. táblázat az aránylagos eredményeket is feltünteti.

Az aránylagos rendszerekben a szavazás tulajdonképpen egyidejűleg kétszeresen történik, először pártokra, azután a pártokon belül a jelöltekre. A pártra adott szavazatok száma határozza meg azt, hogy a párt a parlamentben hány taggal lesz képviselve, azaz hogy a párt lajstromából hány képviselő választott meg; a jelöltek közül azok választottak meg, kik a lajstromon a legtöbb szavazatot kapták. Egy példa még jobban meg fogja világítani ez eljárást. Valamely 100.000 szavazót számláló országban 10 képviselő választandó. Három párt

áll egymással szemben, mindenik 10 jelöltet tartalmazó listajstromot ad ki. Minden polgár tíz képviselőt választ, tehát tíz szavazata van. A leadott érvényes szavazatok száma legyen 900.000. Ha ezt a választandó képviselők számával, tízzel elosztjuk, megkapjuk a választási hányadost, ez esetben 90.000; ahányszor e hányados a pártra adott szavazatok számában foglaltatik, annyi képviselőt kap a párt, pl.

Pártok:	<i>A</i>	<i>B</i>	<i>c</i>
Pártokra esett összes szav.	540.00	270.00	90.000
3.			
<i>A pártlistajstrom</i>	I. 54.000	I. 26.000	I. 9.000
	II. 53.000	II. 22.000	II. 8.000
	III. 52.000	III. 17.000	
	IV. 44.000	IV. 16.500	
	V. 34.000		
	VI. 30.000		
	VII. 29.000		
<i>B pártlistajstrom</i>			
<i>C pártlistajstrom</i>			

A képviselők itt a reájok eső szavazatok csökkenő sorrendjében vannak a listajstromokra írva; az *A* párt 540.000 szavazat után 6, a *B* párt 270.000 szavazat után 3, a *C* párt 90.000 szavazat után egy képviselőt kap; az *A* pártból a legtöbb szavazatot nyert első 6 képviselő választatott meg, a *B* pártból az első három, a *C*-ből az első. E példa esetén az eljárás igen egyszerű s az elért eredmény minden kívánalomnak megfelelő.

Rendesen azonban a választási hányados nem foglaltatik maradék nélkül a pártra esett szavazatok számában. Legyen pl. az előbbi körülmények közt 100.000 szavazó és 10 választandó képviselő, 900.000 leadott szavazat és 6 párt egymással szemben:

Pártok	Szavazatok	Képviselők	Maradék
<i>A</i>	225.000	2	45.000
<i>B</i>	210.000	2	30.000
<i>C</i>	160.000	1	70.000
<i>D</i>	150.000	1	60.000
<i>E</i>	80.000	0	80.000
<i>F</i>	75.000	0	75.000

eszerint hat képviselő választatott meg; a többi négy mandátumot csak törtekben fejezhetnénk ki.

Ha ezeket a pártok közt föl akarjuk osztani, bizonyos megállapodásokra van szükség. Sokféleképpen iparkodtak e nehézséget legyőzni, ami által a rendszerek egész serege keletkezett, melyek némelyike kevésbé aránylagos eredményt ad, mint a közönséges többségi rendszer. Különösen szembetűnők e rendszerek hibái akkor, ha kevés képviselő megválasztásáról van szó, mint például kisebb kantonokban. Nagyobb országokban, ha az egész ország egy kerületet képezne, e maradékok igen csekély szerepet játszanának, láttuk azonban, hogy gyakorlati okokból a nagyobb országokat kerületekre kell osztani, akkor azután a maradékok óriási szerepet játszanak s azok helytelen kiegyenlítésével az egész eredményt elronthatjuk.

Vizsgáljuk meg elsősorban a ma használatban levő aránylagos rendszereket, melyek legtöbbször leírását A. Meyer a *Revue Generale des Sciences* 1905. évi kötetében adta. Ha azután látni fogjuk, hogy e rendszerek követelményeinknek nem felelnek meg, akkor kénytelenek leszünk végül magunknak egy új tökéletes aránylagos rendszert alkotni. Az aránylagos rendszerek a következők:

I.

Az arányos rendszerek közt a legnevezetesebb az úgynevezett svájci rendszer vagy Massau-rendszer; még a legnagyobb maradékok rendszerének is nevezik. Argentínia egy államában, Szerbiában és Tessin kantonban van alkalmazásban. Meyer azon állítása, hogy e rendszer a genfi köztársaságban is érvényben van, tévedésen alapul. E rendszerben minden kerület mint önálló egység szerepel, a pártok annyi mandátumot kapnak, ahány egésszer a választási hányados a a reájok esett szavazatok számában foglaltatik. Az így nyert képviselők száma azonban kisebb, mint a megválasztandóké; a még üresedésben levő mandátumokból — ezeket pótmándátumoknak nevezhetjük — azon párt kapja az elsőt, melynek választási maradéka a kerületben a legnagyobb; a másodikat az azután következő legnagyobb maradékkal bíró párt, s így tovább addig, míg az összes helyek betöltettek.

A 4. számú példa esetén a megválasztott képviselők számát néhány rendszer szerint a 4i számú táblázat adja.

	Pártok	Massau	Geneve I.	Geneve II.	Struve	Mirman
4	<i>A</i>	2	3	2	6	3
	<i>B</i>	2	3	2	2	3
	<i>C</i>	2	2	2	1	2
	<i>D</i>	2	2	2	1	2
	<i>E</i>	1	—	2	—	
	<i>F</i>	1				

Általában a Massau-rendszert tartják a legjobbnak a használatban levő arányos rendszerek közt, de azért még e rendszer sem biztosítja föltétlenül a többség érvényesülését, még egy kerületen belül sem, mint azt azonnal látni fogjuk.

Egy kantonban 5 képviselő választandó, a választási hányados 50.000, két párt küzd egymás ellen:

5.	Pártok	Szavazatok	Képviselők
	<i>A</i>	130.000	2+1
	<i>B</i>	120.000	2

Ez esetben tehát a többséget képező *A* párt a parlamentbe is mint többség jut, de tegyük fel, hogy a *B* párt, ismerve az erőviszo-

nyokat, két pártra oszlik; akkor az eredmény a következő lesz:

<i>A</i>	130.000	2
<i>B</i>	84.000	1+1
<i>C</i>	36.000	0+1

tehát ily módon a kisebbséget képező szövetkezett *B* és *C* párt elragadta az *A* párttól a parlamenti többséget, dacára annak, hogy az erőviszonyok ugyanazok, mint az előző esetben. Az eredmény tehát

itt még az ellenfél megoszlásától is függ. Ha több kerületre osztott országról van szó, akkor még könnyebben ad e rendszer rossz eredményt. Legyenek egyenlő számú szavazóval bíró kerületek, 5 megválasztandó képviselővel és 50.000-es választási hányadossal:

11 kerület	<i>A</i>	85.000	1+1
mindegyikében	<i>B</i>	85.000	1+1
		80.000	1
10 kerület	<i>C</i>	30.000	0+1
mindegyikében	<i>B</i>	—	—
	<i>C</i>	220.000	4

Végeredményében a 3,080.000 szavazatot számláló *C* párt 51 képviselővel, az összesen 2,170.000 szavazat fölött rendelkező szövetkezett *A* és *B* pártokkal szemben, kikre 54 képviselő jutott, kisebbségbe került. Tehát e rendszer sem felel meg tételünknek.

II.

A Genève-i rendszer lényege a következő: megállapítatik az összes leadott érvényes szavazatok száma, ezt elosztjuk a választandó képviselők számával, az így nyert hányados ez esetben az ideiglenes választási hányados lesz. Azon pártokra esett szavazatok, melyek összege e választási hányadost el nem érte, megsemmisíttetnek, azután a fenmaradó szavazatokkal új választási hányados állapítatik meg, ennek segítségével pedig elsősorban megválasztott képviselők és a választási maradékok; azután a legnagyobb maradékok rendszere szerint kiosztatnak a pótmandátumok. A 4. példában ideiglenes választási hányadosul 90.000 szerepelne, az *E* és *F* pártokra adott 80.000 és 75.000 szavazat megsemmisíttetik, fenmarad 745.000 érvényes szavazat, a végleges választási hányados tehát 74.500 lesz. A pártokra eső képviselők számát a 4. tábla mutatja a Genève I. oszlopban.

Ha példánk esetén az *E* és *F* pártok szövetkeztek volna, akkor együttesen két mandátumot értek volna el. L. 4. Genève II. oszlop.

Néha a legabszurdabb eredmények fordulhatnak elő, pl. valamely kantonban három párt küzd, három képviselő választandó, legyenek a pártokra esett szavazatok:

7	<i>A</i>	101.500
	<i>B</i>	99.500
	<i>C</i>	99.000

az ideiglenes választási hányados 100.000, az ezen számnál kevesebb szavazatot nyert pártok szavazatai megsemmisítése után az *A* párt kapja mind a három mandátumot.

Több kerület esetén a nem koncentrált pártok óriási módon hátrányba kerülnek. Dacára annak, hogy e rendszer a többségnek kedvezni látszik, még sem képes több kerület esetén biztosítani azt, hogy azon képviselők kerüljenek többségben a parlamentbe, kik mögött a szavazók többsége áll.

	Pártok	SZavazatok	Képviselők
10 kerület	<i>A</i>	48.000	0
mindegyikében	<i>B</i>	202.000	5
30 kerület	<i>A</i>	170.000	3
mindegyikében	<i>B</i>	80.000	1+1

Legyen kerületenként 5 képviselő, a választási hányados 50.000:

Míg a 4,580.000 szavazat fölött rendelkező *A* párt 90 mandátummal lesz képviselve, addig a 160.000 szavazattal gyengébb *B* párt 110 mandátumot nyert, tehát a kisebbség kerül abszolút többségben a parlamentbe.

E rendszer 1895. óta Genéveben van alkalmazva.

III.

A Struye-féle rendszer talán a legkevésbé aránylagos, az úgynevezett arányos rendszerek közt. Tessinben és Neuchatelben volt egy ideig érvényben, azonban mindenütt oly felháborodást szült, hogy csakhamar el kellett hagyni e rendszert. Ebben is, mint a Massau-féle rendszerben is először megállapítatik a választási hányados, s ennek segélyével az első sorban a pártokra jutó egész számmal kifejezhető mandátumok; az összes pótmandátumokat egyszerűen a relatív legerősebb párt kapja, pl. a 4. példa esetén mind a négy pótmandátum az *A* pártnak jut; lásd a 4. táblázatot.

Ne higyük azonban, hogy e rendszer, mely egy kerületen belül annyira szolgálni kívánja a többséget, több kerület esetén képes föltétlenül biztosítani a többség érvényesülését. Semmiképen sem, amint ezt a következő példából látjuk:

Legyen kerületenként 6 képviselő választandó, a választási hányados 10.00

9	Pártok	Szavazatok	Képviselők
24 kerület	<i>A</i>	23.000	2+2
mindegyikében	<i>B</i>	19.000	1
	<i>C</i>	18.000	1
10 kerület	<i>A</i>	11.000	1
mindegyikében	<i>B</i>	25.000	2+1
	<i>C</i>	24.000	2

Végeredményben 662.000 *A* párti választó kap 106 mandátumot, 706.000 *B* párti 54-et és 672.000 *C* párti 44-et; tehát épen a leggyengébb párt kapta az abszolút többséget.

IV.

A Mirman-féle rendszer csak abban különbözik a Massau-rendszertől, hogy nem azon pártok kapják a pótmandátumokat, melyek a legnagyobb választási maradékkal bírnak, hanem a legerősebb pártok egyet-egyet. E rendszer eredményeiben hasonló a Genéveihez. Ugyanis azon pártok, melyek a választási hányadost el nem érik, rendszerint itt sem jutnak képviselőhöz. E rendszer is kedvez a helyenként koncentrált pártoknak, míg hátrányban részesíti az egyenletesen eloszlottakat, melyek esetleg egyáltalán nem jutnak képviselőhöz. A többség érvényesülését természetesen e rendszer sem biztosítja több kerület esetén.

Legyen kerületenként 5 képviselő választandó, választási hányados 50.000:

10	Pártok	Szavazatok	Képviselők
10 kerület	<i>A</i>	48.000	0
mindegyikében	<i>B</i>	202.000	4+1
14 kerület	<i>A</i>	195.000	3+1
mindegyikében	<i>B</i>	55.000	1

míg a 3,210.000 szavazatot képviselő *A* párt 56 mandátumot nyert addig a 420.000-rel kevesebb szavazattal rendelkező *B* párt 64 mandátummal van képviselve. Tehát ismét a kisebbség ért el abszolút többséget.

E rendszer 1894. óta van alkalmazásban Neuchatel-kantonban, ahol a Struye-rendszert váltotta fel.

V.

A Zugi-i rendszerben két esetet kell megkülönböztetnünk: 1. Egyik lajstrom sem érte el az abszolút többséget; ez esetben e rendszer a Massau-félével identikussá válik. 2. Ha valamely lajstrom abszolút többséget nyert, azon esetben tekintet nélkül a maradékokra e lajstrom kap egyet a pótmandátumok közül, a többi pótmandátum azután a legnagyobb maradékok rendszere szerint osztatik fel; előfordulhat tehát, hogy a legerősebb párt két pótmandátumot kap.

E rendszer sem biztosítja föltétlenül a többség uralmát, amint az a 10. számú példából kitűnik. Ugyanis ez esetben a zugi rendszer ugyanazon eredményt adja, mint a Mirman-rendszer.

VI.

A legtöbb vitára adott okot a Hondt-féle rendszer, azért vele bővebben kell foglalkoznunk, annál is inkább, miután a *Congrés Proportionaliste* 1885-ben egyhangúlag ép ezt a rendszert fogadta el. Belgiumban 1900. óta van alkalmazásban (ugyan plurális alapon).

Lényege az, hogy a választási hányadost egy utólag meghatározandó koefficienssel (Δ) elosztjuk, ezáltal a választandó képviselők száma növekedni fog. Mint láttuk, az egyes pártokra eső mandátumok száma vegyes törtekben fejezhető csak ki. A kérdéses koefficiens egyszerű művelettel úgy határozzuk meg, hogy a vegyes törtek egész számainak összege egyenlő legyen a megválasztandó képviselők számával; a törteket elhanyagoljuk.

4. példánkra alkalmazva $\Delta = 1, 2$; az új választási hányados 75.000

Pártok	Szavazatok	Képviselők	Választ, maradék
<i>A</i>	225.000	3	—
<i>B</i>	210.000	2	60.000
<i>C</i>	160.000	2	10.000
<i>D</i>	150.000	2	—
<i>E</i>	80.000	1	5.000
<i>F</i>	75.000	0	75.000

Ha valamely koefficiens alkalmazásával egyszerre több mandátum kerülne kiosztásra, mint a rendelkezésre álló helyek száma (a jelen esetben is ez történt) akkor a kérdéses pártok közül az erősebbek kapják a mandátumokat.

$$\frac{\Delta - 1}{\Delta}$$

E rendszerben tulajdonképen az ország $\frac{\Delta - 1}{\Delta}$ része ez esetben $\frac{1}{4}$ -e nincsen képviselve, s a nem képviselt résznek nem rekompenzáció az, hogy a másik rész mintegy Δ -szoros plurális szavazati joggal bírva látszólag ezt kiegyenlíti

$$\frac{1}{4} \times 1.2 = 1$$

Ha több kerületről van szó, akkor még kerületenként rendszeren a Δ koeficienszek különbözök is!

E rendszerben is a megoszlás játssza a főszerepet. Például legyen 5 képviselő választandó; a választási hányados 50.000.

<i>A</i>	280.000	4
<i>B</i>	69.000	1
<i>C</i>	65.000	0
<i>D</i>	63.000	0
<i>E</i>	62.000	0
<i>F</i>	61.000	0

Tegyük fel, hogy a kisebb pártok szövetkeztek volna, akkor kiragadták volna az *A* párt kezéből a többséget.

<i>A</i>	280.000	2
<i>B</i>	320.000	3

Az első esetben az *A* párt minden képviselője mögött 7000 szavazó van, a másodikban 14.000.

A Hondt-rendszer alap gondolata, mint azt Rouyer a *Revue Generale des Sciences* 1905. évfolyamában kifejtette, a következő: a pótmandátumok felosztásánál valamely pártnak nyújtott kedvezmény nem a mandátumok abszolút számában van, hanem azon arányban, melyben e kedvezmény a pártra esett szavazatokhoz áll. Például ha egy 50.000 szavazatot számláló párt a kelletténél 2 képviselővel többet kapna, az kisebb előnyt képezne reá nézve — fejenként — mintha a másik 10.000 szavazót számláló párt egy mandátummal kapna többet. A következő példából azonnal látni fogjuk, hogy ez az okoskodás teljesen önkényes és tarthatatlan.

Legyen a választási hányados 10.000 és 10 képviselő választandó.

Pártok	Szavazatok	Képviselők	Hondt	Massau
<i>A</i>	73.000	7,3	8	7
<i>B</i>	27.000	27	2	3

E rendszerben valamelyik párt előnyére kell döntenet, mondja Rouyer, döntsünk tehát úgy, hogy az adott előny lehetőleg kicsiny legyen; szerinte az *A* pártnak adott 0,7 mandátumkedvezmény kisebb, mint a *B*-nek adott 0,3 mandátum

$$\frac{0,7}{73.000} < \frac{0,3}{27.000}$$

tehát a Hondt-rendszer adta volna a helyesebb eredményt.

Fordítsuk meg a dolgot s mondjuk: valamelyik párt hátrányára kell döntenünk, tehát döntsünk úgy, hogy a szenvedett hátrány lehetőleg kicsiny legyen. Rouyer szerint az *A* által vesztett 0,3 mandátum kisebb veszteség reá nézve, mint 0,7 veszteség a *B* pártra nézve,

$$\frac{0,3}{73.000} < \frac{0,7}{27.000}$$

tehát a Hondt-rendszer adta a rosszabb eredményt. Ugyanazon okoskodással ellenkező eredményre jutottunk. A Hondt-féle eljárás tehát teljesen önkényes és semmiféleképen sem igazolható.

A Hondt-rendszer sem képes arra, hogy a többség érvényesülését feltétlenül biztosítsa. Például:

11.	50 kerület	<i>A</i>	35.500	2
	mindegyikében	<i>B</i>	24.500	2
	10 kerület	<i>A</i>	11.500	—
	mindegyikében	<i>B</i>	48.500	4

Összesen 1,890.000 *A* párti választó kap 100 mandátumot, míg 180.000 szavazattal kevessebbel rendelkező *B* párt 140 mandátumot, tehát abszolút többséget kap.

Az 1900. évi belga választások tényleg ily eredményt adtak:

999.333 szavazat 86 mandátum
1,020.591 „ 66

VII.

Láttuk, hogy az eddig érvényben levő úgynevezett aránylagos rendszerek közt nincs egyetlen egy sem, mely nagyobb országokban, ahol a szavazás szükségképen kerületenként történik, biztosítaná azt, hogy az ország többsége kerüljön a parlamentben uralomra. Miután a parlamentarizmus hívei között ebben a kérdésben nézeteltérés nem mutatkozhatik, tehát ha logikusan akarnak eljárni, kénytelenek az összes eddig alkalmazott választó rendszereket elvetni s újat alkotni, ami szerencsére igen könnyű, mint erre A. Meyer említett munkájában is utal. Tegyük fel, hogy az országot egyenlő számú, mintegy 100.000 szavazót magába foglaló kerületekbe osztjuk, melyek mindenike 10 képviselőt fog választani. A választás kerületenként pártlajstrommal történik, azután meghatározzatik a választási hányados s ennek segítségével a pártok képviselőinek száma; e számok rendszeresen vegyes törtből, azaz egész és törtszámokból állnak. Minden párt megkapja első sorban az egész számnak megfelelő számú képviselőket, még pedig a pártlajstrom azon képviselői tekintetnek megválasztottnak, kik benne legtöbb szavazattal bírnak. A pártra eső törtszámú mandátumok az egész országban összeadatnak, így egy új vegyes törtet kapunk. A párt most másodsorban annyi pótmandátumot kap, ahány egész e vegyes törtben van, még pedig megválasztottnak tekintetik először is az első legnagyobb törttel rendelkező pártliszta legtöbb szavazatot elért jelöltje, azután a második legnagyobb törttel rendelkező pártliszta legtöbb szavazatot elért jelöltje és így tovább, míg az összes rendelkezésre álló helyek betöltettek. Hátramarad még a pártnak az egész országra vonatkozó törtmandátuma; ez a törtszavazat egyszerűen a párt elnökének szavazatához csatoltatik.

E rendszerben a választás eredménye teljesen független a többi pártok megoszlásától, úgy szólván minden pártra külön intéztetik el, míg a többi rendszereket a kerületek függetlensége jellemzi, azaz a választás mindenikben úgy történik, mintha a többi kerület nem is léteznék. E rendszert ellenkezőleg a pártok teljes függetlensége jellemzi, a választás úgy történik, mintha minden párt egyedül volna különbözően benépesített kerületekben; magában véve elegendő bizo-

nyítéka ez annak, hogy a szavazók többsége mindig a legtöbb mandátumot fogja kapni.

E rendszerben a pártok szövetezése vagy szétválása semmiképpen sem befolyásolja az eredményt.

Térjünk vissza a 11. példára. Kerületenként 4 képviselő választandó, választási hányados 15.000.

	Pártok	Szavazatok	Képviselők
50 kerület	<i>A</i>	35.000	$2 \frac{11}{30}$
mindegyikében	<i>B</i>	24.500	$1 \frac{19}{30}$
10 kerület	<i>A</i>	11.500	$0 \frac{23}{30}$
mindegyikében	<i>B</i>	48.500	$3 \frac{7}{30}$

Az 1,890.000 szavazattal rendelkező *A* párt 126 mandátumot kap, az 1,710.000 szavazatot elért *B* párt pedig 114-et.

Az eredmény teljesen megfelel a Rouyer által támasztott követelményeknek, ugyanis az elért mandátumok száma teljesen arányos a szavazatok számával.

Az arányos rendszereknek általában előnye az egyes rendszerekkel szemben, hogy pótválasztások, új választások, képviselők lemondása vagy elhalálózása esetén sohasem fordulhatnak elő, ez utóbbi esetekben ugyanis az illető kerületi pártliszta következő legtöbb szavazattal rendelkező tagja lép a lemondó képviselő helyébe. Továbbá, hogy az aránylagos rendszerekben a személyi érdekek a pártérdekekkel szemben háttérbe szorulnak; s titkos és általános szavazás esetén a megvesztegetés lehetősége csaknem teljesen ki van zárva.

Jeleztük a többségi rendszerek azon tulajdonságát, hogy a parlamentet igen labilis egyensúlyban tartják; ez az instabilitás minden pártra hátrányos, még az ellenzéki pártokra is, mert igaz ugyan, hogy könnyebben foglalják el az ellenséges pozíciókat, de a már elfoglalt állásokat ép oly könnyen veszítik el s a változással járó megrázkódások teljesen hiábavalók voltak. Érdekes példa erre Szászország:

	Pártok	Szavazatok	Képviselők
1898.	<i>A</i>	299.190	11
	<i>B</i>	305.658	12
1903.	<i>A</i>	441.764	22
	<i>B</i>	309.034	1
1907.	<i>A</i>	419.417	8
	<i>B</i>	444.839	15

Az *A* párt által elért óriási eredmény 1903-ban ép oly látszólagos volt, mint az 1907-iki nagy vereség. Az aránylagos rendszernél egészen másként áll a dolog, az e rendszerben nehezen megnyert pozíciókat nem lehet egykönnyen elveszteni.

Egyik legnagyobb előnye az általunk ajánlott aránylagos rendszernek az volna, hogy fölöslegessé teszi a minden más rendszerben szükséges gyakori új kerületbeosztásokat. Tisztában lehetünk azzal

hogy a kerületek olyképeni beosztása, hogy egyenlő számú szavazóval bírjanak, teljes lehetetlenség, bizonyos különbségek mindig fognak mutatkozni. A többi rendszerekben ez mind hibát okoz, ellenben ha rendszerünket behatóbban vizsgáljuk, látni fogjuk, hogy itt az ország egyenlő számú szavazókkal bíró kerületekre való osztása teljesen fölösleges, a kerületek bátran lehetnek egyenlőtlen számú szavazókkal benépesítve, az eredményt az semmiben sem változtatja meg.

A követendő eljárás akkor a következő lesz: a kerületekben minden választás előtt, úgy mint az ma is történik, megállapítatik a választók száma és névsora. A választási törvény értelmében például minden kerület annyi képviselőt kap, ahányszor 10.000 választóval rendelkezik. Tegyük fel, hogy eszerint a kerület n számú képviselőt fog választani (e szám rendszeresen vegyes tört lesz, az azonban az eljárást nem bonyolítja). Minden párt lajstromot jelöl, melyen a képviselők száma nem lehet nagyobb az n -ben levő egész számnál. Minden szavazónak n szavazata van, azaz minden beadott pártliszta n szavazatnak számít. Az összes beadott érvényes szavazatok n -nel elosztva adják a választási hányadost, melynek segélyével a már ismert módon állapíthatnak meg a pártok képviselői.

A szavazás maga igen egyszerűen történik. Mintául vehetjük a *Loi sur les votations et elections du 27 oct. 1888 au janv. 1901 a Genève-ben* adott utasításokat. E szerint a választási szavazás községenként és titkosan történik. A választó a választási helyiségben kap egy *estampille*-t, azaz választási bélyeget, azután egy zárt folyosón megy át, ahol a rendelkezésére állnak a hivatalosan teljesen egyenlő fehér papírra nyomott lajstromok; egyet választ, esetleg kijavítja — jogában áll neki ugyanis neveket törölni, azokat esetleg más liszták-ból átvett nevekkal helyettesíteni, szavazatainak egy részét ez által a másik pártnak adva — azután összehajtja s külső oldalára reá ragasztja a bélyeget s a bizottság előtt levő urnába dobja be.

E rendszer szokatlanságánál fogva bonyolultnak látszik, de ez senkit se riasszon el; ha vele behatóbban foglalkozunk, látni fogjuk, hogy valóságban a lehető legegyszerűbb.

Összefoglalva tapasztalatainkat, kijelenthetjük, hogy az összes választórendszerek között az egyedüli, mely a parlamentarizmus követelményét kielégíti — hogy az ország többsége mindig a parlamentben is többségben szerepeljen — az utoljára tárgyalt aránylagos rendszer.

Mindenkinek, ki parlamentet és választásokat egyáltalán szükségesnek tart, ki többségi elvnek hódol, elvetve az összes többi rendszereket, az aránylagos rendszer híveihez kell csatlakoznia.

Most, midőn a küzdelem az egyenlő, általános, titkos, közsé-

genkénti választói jogért folyik, itt az ideje annak, hogy fölvilágosítsuk a küzdőket arról, hogy tőlük mindent, amit e választói jog nyújthatna, az egyes választói rendszer, kombinálva egyenlőtlen kerületbeosztással és a határvonalak önkényes kijelölésével elragadhat, győzelmes ellenségeiknek juttatva az általános „egyenlő” szavazati jog égisze alatt történt választás erkölcsi diadalát is, mint ez például 1907-ben Németországban is történt.

Az általános választói jog hívei tisztában lehetnek azzal, hogyha elég erejük van céljuk megvalósítására, akkor azt aránylagos alapon is megtehetik.

Érthető, hogy a jelenleg és a múltban alkalmazott „aránylagos” rendszerekért nem lelkesedtek, hogy önkényes eredményeikért küzdeni érdemes nem volt, most azonban, midőn egy tökéletes választói rendszer áll előttünk, melynek eredményei minden véletlent és önkényt kizárnak, nem habozhatunk, hogy megvalósításáért minden erőnkől ne küzdjünk.

Jordan Károly.

